№ 266 ԿԻՐԱԿԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1 — 1902 — ԿԻՐԱԿԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 1 № 266

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկ.
Բիւլետում գրված են միայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Գոմ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Ցայտարարութիւնն ընդունվում է ամեն լեզվով.
Ցայտարարութիւնների համար վճարվում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

(31-Դ ՏԱՐԻ)

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1903 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

«ՄՇԱԿԸ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ

ամեն օր, բացի տօներին յաջորդող օրերից։

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն եւ մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն եւ ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ եւ վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր. երկու ամսվանը՝ 2 ր. եւ մի ամսվանը՝ 1 րուբլի։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի։

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բազարնայա եւ Բարօնսկայա փողոցների անկիւն), իսկ ԲԱՔՈՒՈՒՄ—Ն. Դաւթեանի մօտ։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար եւ առհասարակ նամակներ եւ ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Ցայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով։

ԱԳԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Իշխաններ Դաւիթ եւ Իլիա Զախարովիչ Մէլիքօվները եւ իշխանուհի Մարթա Զախարեվնա Ծավճավաձէ ցաւօք սրտի յայտնում են իրանց ազգականներին եւ ծանօթներին իրանց մօր՝

ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ ՄԱՐԻԱ ԶԱԽԱՐԵՎՆԱ ՄԵԼԻՔՕՎԱՅԻ

մահը։ Հոգեհանգիստներ տեղի են ունենում ամեն օր (Գօլօվինի փողոց, տուն № 7)։ Ցուղարկաւորութիւնը՝ կիրակի, դեկտեմբերի 1-ին, առաւօտեան ժամի 10-ին դէպի Վանքի մայր-եկեղեցին։ Թաղումը կը կատարվի Դիդուբէի եկեղեցու գաւթում։ 2—3

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Կիրակնօրեայ զրոյց։ Բագուի հայերն ու Խորէն եպիսկոպոս Ստեփանէն. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Դեռ ուշ չէ. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌԸ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրանկար.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Զինաւորված խաղաղութիւնը.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

—

Նկարիչը ուզում է կտաւի վրա անց կացնել գիշերային խաւարի մի կտոր։ Դժուար գործ։ Իր ձեռքին նա ունի միայն սեւ գոյն, ինչ անել դրանով։ Եթէ նա վերցնէ եւ կտաւի վրա փռէ իր սեւ գոյնը, ինչ տպաւորութիւն կը ստանաք դուք։ Կ, նայէք, եւ ձեր հայեացքի առաջ անթափանցելի պատի պէս կանգնած կը լինի մութը. գուցէ դուք կասէք, որ դա գիշեր է, այո, սեւ գիշեր, եւ իսկոյն կը հեռանաք պատկերից. ոչինչ չէ երեւում, խաւարը չատ է թանձր, բացի նրանից, որ, այո, մութ է, սատանի մութ.

Ասացէք նկարչին, որ նա միայն խաւար նկարէ. ոչինչ չի դուրս գայ, որքան էլ տաղանդաւոր լինի նկարիչը, որքան էլ ճարպիկ լինի նրա վրձինը։ Դուք երկար չէք նայի այդ սեւ կտաւին։ Բայց տուէք նկարչին լոյսի թէկուզ մի քանի հատ ճառագայթ, թոյլ տուէք, որ նա այդ ճառագայթները մտցնէ գիշերային խաւարի մէջ—եւ մի ամբողջ աշխարհ կը բացվի ձեր աչքի առջեւ։ Թող այդ ոյժը որքան ուզում է նուազ լինի—մի լուսաւորված պատուհան, մի փոքրիկ ճրագ, ամպերի ետեւում ծածկված մի աղօտ լուսին, հեռաւոր խարոյկի ցոլացումները, արշալոյսի առաջին շողերը մըշուշապատ երկնքի ծայրում—միեւնոյն է։ Դուք այդ համեստ, չատ նուազ, հազիւ նկատելի լոյսերի միջոցով կը մտնէք խաւարի թագաւորութեան մէջ, կը թափանցէք նրա խորքերը, կը տեսնէք, ամբողջ սրտով կը զգաք թէ ինչ է նա, ինչ ահաւոր ոյժ է ներկայացնում։

Խաւարը, այո, ինքն ըստ ինքեան, որքան էլ թանձր լինի, որքան էլ անթափանցելի, անշարժ, համատարած լինի, չէ կարող այնպէս ազդել մեր սրտի, մեր զգացմունքների վրա՝ ինչպէս ազդում է այն ժամանակ, երբ նրա մէջ մտնում է մի թէկուզ աննշան, մահամերձ, հազիւ պլպլացող լոյսի շող։ Այդտեղ, միայն այդտեղ է ձեր աչքը տեսնում ձեր սիրտը բնութեան անհեղ տեսարանի մէջ։ Ներկայանում է անհաւասար մրցութիւնը. ձեր սիրտը, ձեր աչքը, ամբողջ համակրանքը ամբողջ յոյսը փոքրիկ լոյսի հետ է, նրան է նուիրված։ Դուք կը կամենայիք, որ սեւի սրտաճաք, անհրապոյր, խեղդող թագաւորութեան մէջ ուժեղանար այդ փոքրիկ լոյսը, յաղթէր իրան ամեն ամեն կողմից շրջապատող սեւ ալիքները, տիրապէս բարձրանար մինչեւ երկինք, ամեն տեղից հալածէր խաւարը եւ բաց անէր ձեր առջեւ ապրող ժպտուն, գոյներով հարուստ մի կեանք։ Դուք այդ ուզում էք։ Բայց ինչպէս է սեղմվում ձեր սիրտը, երբ պարզ տեսնում էք, որ այդ փոքրիկ լոյսը ոյժ չունի, որ նրան կլանում է սեւ ովկիանոսը եւ շուտով, շուտով կը մարէ անհաւասար կռւի մէջ, ամեն ինչ թողնելով սեւ ալիքների կամքին։

Դուք յուսահատվում էք, դուք չէք հաշտվում այն մտքի հետ, թէ կարող է նոյն-իսկ մի հատ ճառագայթը, լոյսի մի հեռաւոր, աղօտ նշոյլն անգամ կորչել։ Օ՛, թող գան, չատ հաւաքվեն այդպիսի թոյլ շողեր, թող կպչեն իրար, միանան, իրանց փոքրիկ ճիգերը մի տեղ հաւաքեն, որպէս զի կարողանան յաղթել, կարողանան ճեղքել խաւարի կուրծքը եւ կեանք ցոյց տան...

Բնութեան տեսարանները երեւում են եւ մարդկութեան մէջ. նոյն օրէնքները, նոյն հանգամանքները տեսնում ենք եւ մեր հասարակութեան մէջ։ Ահա տարածված է մեր առջեւ մի ահագին, անծայր աշխարհ, մարդկային աշխարհ։ Մութ է այդ աշխարհը, մութ է ոչ միայն գիշերով, երբ բնութիւնը իր սեւ ալիքներով է ծածկում երկիրը. մութ է, եւ այն ժամանակ, երբ արեգակը փայլում է երկնակամարի միջից եւ իր շողերը մտցնում է իւրաքանչիւր խոռոչի, իւրաքանչիւր ճեղքուածի մէջ։ Խաւար, մտքի խաւար ամեն տեղ։ Դա մեր գաւառական աշխարհն է։

Դարձեալ միապաղաղ, սեւ տարածութիւն։ Դարձեալ սիրտը միայն զգում է որ խոր, անլոյս գիշեր է. աչքը ոչինչ չէ տեսնում. պատկերը խորհրդաւոր քօղով է ծածկված եւ երկար նայել նրան չէ կարելի։

Բայց ահա հեռու, հեռու տեղերում, ինչ-որ անթափանցելի խորքերում, միանման սեւ պատկերի այս կամ այն կէտում, մի գիւղի մէջ, մի գիւղաքաղաքի, մի փոքրիկ քաղաքի մէջ, վառվում են համեստ փոքրիկ լոյսեր։ Դրանց պատճառել է դպրոցը։ Երեխաներ էին սովորում դպրոցի մէջ, սրանք սովորեցին ու դուրս գնացին։ Մի տարի, երկու տարի, երեք տարի այդպէս դուրս են գնում վերջացնողները։ Մեծ մասը գնաց, կորաւ. որը հեռացաւ իր ծննդավայրից, որպէս զի կամ վաճառականի խանութում կամ գաւառական վարչութեան մէջ ծառայելով «մարդ դառնայ», այսինքն կամ ապագայ սովդաքար կամ պղրուկ գրագիր. որը գնաց բարձր ուսում ստանալու, ցիլինդր ծածկելու եւ մեծ քաղաքի փողոցներում հարուստ օժիտ, այն է՝ մի քառայարկանի սպիտակ, փայլուն տուն կամ մի մեծ գործարան, բանկի տոմսակների մի կոյտ որոնելու եւ նրանց հետ պսակվելու համար։ Իսկ գաւառական դպրոցը իր գործն է շարունակում. շարունակում է սովորած, կարդացող պատանիներ դուրս հանել։ Դրանցից մի քանի հատ մնացին գիւղում. նստեցին իրանց տանը, գրքից չը հեռացան, կարդում են եւ գլխաւորը—մտածում են։ Մտածում են իրանց շրջապատի վրա, իրանց տեղական գործերի վրա։ Գիրքը առաջնորդում է նրանց։

Մէկ էլ տեսանք, բարի սերմերը արմատ են բռնել հողի մէջ։ Կազմվել է մի փոքրիկ, լուսաւոր կէտ մութ աշխարհի մէջ։ Այդ կէտը զգում է իր թուլութիւնը եւ սկսում է աշխատել որ ուժեղանայ, տարածվի։ Եւ սկսում է մրցել խաւարի հետ։ Տեսնում էք, փոքրիկ գրադարան կազմեցին, կարդում են, կարդալ են տալիս, հաւաքում են։ Տեսնում էք, սկսեցին լրագիր էլ ստանալ։ Գիւղական լուսաւոր կէտը իր երիտասարդ եռանդի ամբողջ ոյժով կպչում

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԶԻՆԱՒՈՐՎԱԾ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

Si vis pacem, para libertatem et justitiam.

Եթէ կամենում ես խաղաղութիւն՝ պատրաստիր ազատութիւն և արդարադատութիւն։

I

Եւրոպական լրագիրները հաղորդում են, որ «հրատարակութեան եւ խաղաղութեան միջպարլամենտական Միութիւնը» գումարվելու է եկող 1903 թւին Վիեննայում եւ գլխաւորապէս զբաղվելու է զինաթափութեան կամ ապառազինութիւնների կրճատման հարցով։

Միւս կողմից հեռագիրները հաղորդում են, որ իտալական պարլամենտը շուտով կը քննէ մի օրինագիծ՝ զօրքի թիւը եւ սպառազինութիւնների քանակութիւնը կրճատելու համար։ Ռուսաստանում եւս հարց է գրված զինուորական ծառայութեան ժամանակամիջոցը կարճացնելու։

Առհասարակ XX-րդ դարի սկզբնաւորութեան հետ առաջ է մղվել «զինաւորված խաղաղութեան» (la paix armée) հարցը, եւ եւրոպական մտքի, գիտութեան եւ գրականութեան ամենալաւ ներկայացուցիչները մի ահագին արշաւանք են սկսել եւ ամեն ջանք գործ են դնում համոզելու պետութիւններին, կառավարութիւններին, որ հասել է ժամանակը վերջ դնելու այն դրութեան, որի ծանրութեան տակ ճնշվում են ազգերը եւ ժողովուրդները, այն է «զինաւորված խաղաղութեան» դրութեան. որովհետեւ եթէ այդ դրութիւնը մի քանի ժամանակ էլ շարունակվի՝ ամբողջ Եւրոպան նիւթական եւ բարոյական քայքայման ու սնանկութեան կենթարկվի։ Այդ ներկայացուցիչները, մարդկութեան մինչեւ այժմ դաւանած նախկին դէվիզի տեղ—Si vis pacem, para bellum—«Եթէ կամենում ես խաղաղութիւն, պատրաստիր պատերազմ»՝ առաջ են մղել այս նոր դէվիզը.—Si vis pacem, para libertatem et justitiam.—«Եթէ կամենում ես խաղաղութիւն, պատրաստիր ազատութիւն եւ արդարադատութիւն»։

Այս նոր դէվիզի ամբողջ անհրաժեշտութիւնը եւ նոյն-իսկ գործնական անհրաժեշտութիւնը ցոյց տալու համար մենք մտադիր ենք ծանօթացնել մեր ընթերցողներին աւելի մանրամասն կերպով «զինաւորված խաղաղութիւն» հարցի հետ. որովհետեւ չատ գիտնականների կարծիքով՝ այժմեան «զինաւորված խաղաղութիւնը» աւելի վտանգաւոր եւ աղէտալի է, քան իսկական պատերազմը։

Մենք գիտենք, որ դեռ 19-րդ դարի սկզբին մի քանի նշանաւոր մտածողներ կռիւ յայտարարեցին պատերազմի դէմ. նրանք սկսեցին քարոզել, որ կարելի է միանգամայն վերացնել, ջնջել պատերազմը եւ հաստատել համաշխարհային խաղաղութիւն. իսկ այն միջազգային վէճերը, կռիւները, որոնց պատճառով ծագում են ազգերի եւ պետութիւնների մէջ պատերազմներ՝ չատ հեշտ է կարգաւորել, լուծել միջազգային մի գերագոյն դատաստանական ատեանի ձեռքով եւ մի ընդհանուր միջազգային օրէնսդրութեամբ։ Ինչպէս ամեն մի բարեկարգ եւ քաղաքակրթված պետութիւն կառավարվում է որոշ, միայուն օրէնքներով եւ նրա քաղաքացիների, անհատների մէջ ծագող բոլոր վէճերը վճռվում են համաձայն այդ օրէնքների՝ ձեռնհաս դատարանների ձեռքով, նոյնպէս եւ ազգերը, իբրեւ անհատներ, կարող են իրանց փոխադարձ վէճերը եւ կռիւները, փոխանակ զէնքով վճռելու, լուծել խաղաղասիրական ճանապարհով, միջազգային գերագոյն դատարանի ձեռքով։ Երբ մի անգամ կընդունվի այդ սկզբունքը բոլոր ազգերի եւ պետութիւնների կողմից՝ այն ժամանակ ոչ միայն այլ եւս հարկ չի լինի շարունակ զինաւորվել, նոր սպառազինութիւններ անել, զօրքերի թիւն աւելացնել, այլ եւ աւելորդ կը համարվեն գոյութիւն ունեցող սպառազինութիւնները, անհամար զօրքերը։

Միայն չատ-չատ՝ 500,000 հոգուց բաղկացած մի միջազգային ժանդարմէրիա կը պահպանվի, որ տեղիք ընդունել եւ կատարել միջազգային դատարանի վճիռները՝ եթէ ազգերից կամ պետութիւններից մինը հրաժարվի ենթարկվել այդ դատաստանական վճռին։ Եւ մի անգամ որ սպառազինութիւն, զօրք չեն լինի՝ չեն լինի եւ այն հսկայական ծախքերը, այն հարիւրաւոր, հազարաւոր միլլիարդները, որ ազգերը եւ պետութիւնները անում են ամեն տարի, ճնշելով ժողովրդներին ծանր հարկերի տակ, աղքատացնելով երկիրը, կամ այդ ծախքերը կը գործադրվեն մարդկութեան տնտեսական, մտաւոր, բարոյական բարգաւաճման վրա։ Այն ժամանակ մարդկութիւնը, նոյն-իսկ հողագնդի վրա իր համար դրախտ կը հաստատէ, եւ մի քանի սոցիալական դժուարակնճիռ խնդիրներ, որոնք այժմ անլուծելի են համարվում, իրանք իրանց կը լուծվեն։ Եւրոպական ազգերը եւ պետութիւնները կը կազմեն ընդհանուր դաշնակցութիւն, ճիշտ այնպէս, ինչպէս Շուէյցարիան կազմում է այժմ դաշնակցութիւն զանազան կանտոններից, որոնք, սակայն, կատարեալ ինքնուրոյնութիւն եւ անկախութիւն ունեն։ Իրերի այդ վիճակի մէջ զանազան մանր, հարստահարված, ճնշված ազգութիւնների խնդիրները եւ դատերն եւս կը լուծվեն արդարադատ եւ խաղաղասիրական ե-

է լրագրին, ծծում է նրա բոլոր նիւթերը, աշակերտում է նրան։ Անսահման ազատութեան մէջ է նա, ինչպէս բանտարկածի պատանին, որ կանչում է. «Տուէք սարեր—սարեր կործանեմ»։ Բայց չը գիտէ, որ այդ ազատութիւնը այն կրակն է, որի վրա է վառում թիթեռնիկը գիշերային մութին եւ այրում իր սիրուն թեւերը։

Լրագիրը, գիրքը քարոզում էին հասարակական գաղափարներ։ Պէտք է, ասում են նրանք, անվախ լինել, հերոսանալ կեանքի անճոռնի երեւոյթների դէմ կռւելու համար։ Դաւաճաններ, զզուելի ստորութիւններ են նրանք, որոնք մտաւոր պաշար են ստացել, բայց չեն ծառայում տանջվող մարդկութեան, որոնք յանցաւոր անտարբերութեամբ են նայում, թէ ինչպէս իրանց շուրջը զօրեղը խեղդում է թոյլին, որոնք իրանց բարեկեցութեան համար խոստովանում են եւ հաւատում, թէ այո, աշխարհը դմակ է, եղիր դանակ, որպէս զի կարողանաս կտրել որքան կամենում ես։

Այս եւ այսպիսի շատ բաներ է լսում մեր գիւղական փայլուն փոքրիկ կէտը։ Վառվում է [illegible] լոյսի մի քանի շաղեր են մաղնվում։ Ահա համեստ շողերը լուսաւորեցին խաւարի ահելի կոյտերը. Նրանք դիզված են իրար վրա, նրանք հսկայ եւ ուժեղ են, նրանց տիրապետութիւնը համատարած է։ Ի՞նչ էք տեսնում մութի այդ դարաւոր ծալքերի մէջ։ Հին, անյիշելի ժամանակներից յայտնի է, որ մութի մէջ վիշապներ միայն կարող են ապրել։ Եւ իրաւ։ Ահա վաշխառու անուանվող վամպիրը, թոկից փախած, աւազակ տանուտէրը, կաշառքով արդարադատութիւն վաճառող գիւղական դատաւորը, Քրիստոսի աշակերտ անուանվող, բայց մութ գործերի, կեղեքումների վարպետ, ուժեղների հլու ծառայ եւ խեղճերին ոտի տակ տւող տէրտէրը։ Ո՜րքան շատ են նրանք, գիւղացու հաշւով ապրող ծրիակերները։ Խեղճ ու ողորմելի են նրանք այնտեղ, ուր լոյս կայ։ Այդտեղ նրանք սողուններ են, թաքնվում են նեղ խոռոչներում, հազար ու մի զգուշութիւններով են դուրս հանում, դողալով են մտերնում իրանց զոհերին, տանջվելով, հազար ու մի դժուարութիւններով են իրանց արհեստը գործադրում։ Իսկ ուր լոյս չը կայ, ուր խաւարն է տարածված թանձր ու թուխ՝ այնտեղ նրանք ամեհի գազաններ են, անապատի, լռութեան, կուրութեան թագաւորներ։

Եւ լոյս են տալիս խուլ, կորած գիւղական աշխարհի խորքերում վառված համեստ ճրագները։ Նրանք կռւում են, իրանց ամբողջ աշխոյժով կռւում են խաւարի հետ։ Օ՜, բազմացէք, փոքրիկ, յուսատու լոյսեր. դուք շատ էք քիչ, շատ էք թոյլ. աճեցէք, վառվեցէք, հազարաւոր ճրագներ վառեցէք խաւարի անհուն տարածութեան մէջ. լոյս տուեցէք ամեն անկիւնից, պլպլացէք աշխոյժով, բարձրացէք, հաստակ քաշեցէք, որպէս զի հայրենի խաւարը հալածվի, որպէս զի կեանքի համար այնքան անհրաժեշտ լոյսը սփռվի ամեն տեղ, տանջվող բազմութիւնների առաջ երջանկութեան դռներ բանայ...

Այս է ցանկանում սեւ ովկիանոսի եւ համեստ ճրագների մրցութիւնը տեսնողը։ Ցանկանում է ամբողջ սրտից, ցանկանում է ամենավառ, ամենամաքուր հաւատով եւ յոյսով։

Բայց խաւարը, ընթերցող, ա՜հ, մեր հայրենի խաւարը։ Նա տեղի չէ տալիս։ Նկարիչը կարող է իր կտաւի վրա անշարժացնել նուաղ լոյսի եւ ահռելի խաւարի մրցութիւնը. այդպէս յաւիտեան էլ նա կը մնայ, մաքառման այդ տեսարանը։ Իսկ կեանքի մէջ։ Այստեղ մաքառումը տեւողական չէ կարող լինել, այստեղ անհաւասար ոյժերը մի քանի րոպէով միայն երեւան են գալիս միմեանց կոկորդից բռնած, եւ տեղի է ունենում այն, ինչ պէտք է լինի իբրեւ օրէնք. ուժեղը խեղդում է, ուժեղը սպանում է։

Ամեն կողմից ոլորվելով, պատվելով առաջ են արշաւում խաւարի շերտերը։ Այն ով էր, որ համարձակվեց վամպիրների եւ վիշապների համար այնքան ատելի լոյսը վառել։ Մէկ, երկու յարձակում—եւ բանը վերջացած է։ Տանուտէրը իր պաշտօնի հեղինակութիւնն է գործ դնում, տէրտէրը իր վկայութիւնն է դնում նրա հետ։ Գիւղում համարձակ խօսողը, լրագրին համարձակ թղթակցութիւն ուղարկողը չքացել է, չը կայ այլ եւս. Նրան աքսորեցին, դուրս շպրտեցին։ Լոյսը մարեց. խաւարը եկաւ էլի ծածկեց ամեն ինչ։ Գիշեր է, ոչինչ չէ երեւում, ասում ենք մենք։ Դահիճներն ու զոհերը չեն վերացել. նրանք էլի կան, բայց ծածկված են, խաւարով ծածկված։ Մութը չի թոյլ տալիս տեսնել նրանց, տեսնել ճիրանները, արիւնը, արտասուքները...

Տեսել էք այդ հալածականներին, ընթերցող։ Ես շատ եմ տեսել։ Մէկին հէնց նորերումս հանդիպեցի։ Նա գնում էր, նա փախչում էր. անկարելի էր հայրենի մթնոլորտում շունչ քաշել։

Եւ մի հարցնէք, թէ որտեղից նա էր փախչում։ Անունները նշանակութիւն չունեն, եւ եթէ սկսենք տեղերի անունները տալ, դուք պէտք է բաց անէք ձեր ամբողջ երկրի աշխարհագրութիւնը։ Մի օր այստեղ, միւս օր այնտեղ։ Միմեանց ետեւից վառվում են փոքրիկ, օգտակար լոյսերը, լուսաւորում են մեր խաւար իրականութեան այս ու այն անկիւնը եւ դարձեալ մարում, անհետանում—

Եթէ պահենք այդ վառվող եւ մարող լոյսերի հաշիւը, տեղերի անունները, կը տեսնենք այսպիսի մի բան. անհուն տարածութեամբ խաւար եւ նրա միապաղաղ զանգուածի մէջ ճպճպացող լոյսեր, որոնք արագ փայլ են տալիս եւ արագ անհետանում։

Մեր այդ փոքրիկ լոյսերից մի գեղեցիկ ոյժ կը կազմվէր գաւառների փրկութեան համար։ Նրանց պէտք էր խնամել, նրանց պէտք էր պաշտպանել փորձանքներից։ Մի օր նրանք կը վառվէին, կը մեծանային, լայն ու մեծ շրջաններ կը լուսաւորէին։

Բայց կորչում են նրանք, մեր փոքրիկ ու փայլուն լոյսերը։ Խաւարը մեզանում անյաղթելի է։ Մինչեւ երբ։

Լ.

ԲԱԳՈՒԻ ՀԱՅԵՐԸ ՈՒ ԽՈՐԷՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍՏԵՓԱՆԷՆ

—

Ընթերցող, յիշո՞ւմ ես 1897 թւի ոգեւորութիւնը Բագւում, երբ այժմ հանգուցեալ Խորէն Ստեփանէին տարել էին թեմական դպրոցի բացման նախագահութիւնը տեսնելու եւ հանդիսականութիւն անելու։ Յիշո՞ւմ ես, թէ ինչ գումարի հասաւ հանգանակութիւնը... Թղթի վրա։ Եթէ այդ յիշում ես, կը յիշես եւ այն՝ թէ ինչպէս խեղճ սրբազանը, շնորհիւ իր ոգեւորութեան՝ զոհ գնաց բագուեցիների սպեկուլացիոն թղթի վրա եւ ինչպէս յետ կանչվեց ս. Էջմիածին, որովհետեւ ինքը չափազանց շտապել էր, իսկ օրինական բանակցութիւնները նոյն թեմական դպրոցի մասին—չէին կատարվել։

Բագուեցիների խոշոր ստորագրութիւնները մնացին միմիայն թղթի վրա, եւ սրբազանի հրաժարական կրակոտ քարոզն է, որ մինչեւ այսօր յիշվում որպէս մի նաւթային ուժեղ հրդեհ։

Դրանից երեք տարի յետոյ՝ յաւիտենականապէս փակվեցին այն աչքերն ու բերանը, որոնք կրակ էին ցայտում սիրոյ քարոզի հետ. բաբախելուց դադարեց այն սիրտը, որը փոթորկվում եւ փոթորկում էր այն մարդկանց, որոնք սրտի փոխարէն նաւթի աղբիւր էին կրում իրանց կրծքի տակ եւ ուրիշ ոչինչ։

Սրբազանի մահվան ժամանակ Բագուն յիշեց այդ հրաբխի վերջին բորբոքումը, յիշեց հանգուցեալ սրբազանի քարոզը, ցնցվեց եւ այդ տպաւորութեան տակ պատգամաւորներ ուղարկեց յարգելու բէմուրազ սրբազանին. եւ, կարծես քաւութեան զգացմունքից առաջնորդված, իր պատգամաւորների միջոցով վերջին խորհրդաւոր օծումն նոր ընտրված սրբազանի դագաղի առաջ յայտարարեց ի լուր աշխարհի եւ թիֆլիսեցիների, որ խորէնապաշտ Բագուն վճռել է որեւէ կրթական գործով անմահացնել խօսքի իշխանի՝ Խորէն Ստեփանէի յիշատակն Աստրախանում։

Նոյն-իսկ կամաւոր ստորագրութիւն բացվեց, որ պատկառելի գումարի հասաւ, եւ յետոյ յանկարծ ամեն ինչ լռեց, խաղաղվեց, եւ այս երկրորդ սպեկուլացիան էլ մնաց—ինչպէս եւ առաջինը՝ ն ի ս ի ա՛—միմիայն թղթի վրա։ Թէեւ ուրիշ այսպիսի խոշոր դէպքեր էլ կան, բայց նրանց մասին խօսող կայ եւ կը լինի, եւ մենք լռում ենք։

Այո՛, ամեն ինչ լռեց, խաղաղվեց. բացի խեղճ, բազմաչարչար սրբազանի գերեզմանից, որին փոխանակ բագուեցիների հիմնած կրթարանի, զարդարում է միմիայն նրանց պատգամաւորների միջոցով եւ հանդիսաւոր յայտարարած սուտը...

Բայց, Բագուի հայեր, մի՞թէ այդքան արժան էք գնահատում ձեր խօսքի նշանակութիւնն ու պատիւը եւ այդքան անօրինակ էք պաշտում ձեր հասարակական գործիչներին։

Ժամանակ չէ՞ յիշելու ձեր պարտքը, որպիսին յանձն առիք մի եպիսկոպոսի բաց գերեզմանի եւ նորածին ճակատի առաջ ամբողջ Թիֆլիսի եւ գաւառական պատգամաւորների ներկայութեամբ։ Սրբազանը լռել է. բայց չէ՞ որ յուսով սպասում է Աստրախանը։

Առաջնորդ Աստրախանի՝

Եղիշէ վ. Մուրադեան

ՆՈՐԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գօլիցին, այսօր, դեկտեմբերի 1-ին, Անդրկովկասեան երկաթուղու կէսօրվայ գնացքով, կուղեւորվի Պետերբուրգ։

—

Ուրբաթ, նոյեմբերի 29-ին, Կովկասեան կառավարչապետ իշխան Գօլիցին փոխ-այցելութիւն տուեց Վեհափառ Կաթողիկոս Մկրտիչ I-ին։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Մոսկվայի Լազարեան ճեմարանի մասնագիտական դասարանների խորհուրդը իր վերջին նիստում հաստատեց Դանիէլ Քանանեանի հերթական մրցանակի համար պրօֆէսոր Գրիգոր Խալաթեանից առաջարկած հետեւեալ երկու թէմը. 1) «Հայոց այբուբենը եւ ս. Մաշթոց» (հայոց տառերի գիւտի առաջիկայ 1500 ամեայ տարեդարձի առիթով, որ լրանում է 1904-ին) եւ 2) «Իրանական տարրը հայերէն լեզուի մէջ» (մինչեւ այժմ լոյս տեսած այդպիսի աշխատութիւններից դուրս)։ Առաջին թէմի համար յատկացնվում է մրցանակ 800 րուբլի, իսկ երկրորդի համար՝ 600 րուբլի։ Հետազօտութիւնները ներկայացնելու համար նշանակված ժամանակն է 1904 թւի դեկտեմբերի 15-ը։

—

Նոյեմբերի 28-ին, Պլեւնայի առման քսան եւ հինգամեայ յօբելեանի առիթով Թիֆլիսի ռուսաց զինուորական տաճարում կատարված մաղթանքի առիթով, Վրաստանի էկզարխ արքեպիսկոպոս Ալէքսի մի քարոզ խօսեց։ Այդ քարոզը, որ շօշափեց մի շատ հրատապ հարց—պատերազմի եւ մասնաւորապէս Ռուսաստանի ու Թիւրքիայի յարաբերութիւնների հարցը,—այնքան նշանաւոր է, որ յաջորդ անգամ մենք կը ծանօթացնենք մեր ընթերցողներին նրա բովանդակութեան հետ։ Քարոզը տպված է in extenso «Кавказъ» լրագրի երեկվայ, 317 համարում։

—

Ներկայումս գիւղական համայնքների հաշւով Անդրկովկասեան երկրում իւրաքանչիւր տարի գիւղական-բժշկական գործի եւ հիւանդանոցների վրա ծախսվում է 214,000 րուբլի։ Երկրի ժողովրդական առողջութիւնը բարւոքելու համար կազմված նոր նախագծի համաձայն մտադրութիւն կայ ուժեղացնել գիւղական բժիշկների կազմը՝ հիմնելով ամեն մի գաւառում էլի

ղանակով, եւ հարկ չի լինի կոտորածների, դաժանութիւնների, մարդկային արիւնհեղութիւնների։

Այս է ահա այն ծրագիրը, որ այսպէս կոչված խաղաղասէրները (les pacifiques), XIX դարի սկզբից սկսած, գծագրեցին հետզհետէ եւ մինչեւ այսօր առանց վհատելու, յուսահատելու, առաջ են մղում եւ աշխատում են հող պատրաստել, որ ազգերը եւ պետութիւնները վերջ ի վերջոյ յարեն այդ ծրագրին։ Պէտք է ասենք սակայն, որ այդ ծրագիրը քաղաքակրթված աշխարհի եւ նոյն-իսկ շատ նշանաւոր գիտնականների ու փիլիսոփաների կողմից համարվել է միշտ ուտոպիա, ցնորք, անհնարին եւ անիրագործելի, եւ վերջ ի վերջոյ խնդիրը ստացել է այսպիսի կերպարանք. գիտնականների, մտածողների մի մասը եկել է այն եզրակացութեան, որ անկարելի է վերացնել, ջնջել պատերազմները, գլխաւորապէս այն պատճառով, որ կռիւը, պատերազմը բնածին է մարդի համար. մի այլ մասը եկել է այն եզրակացութեան, որ խաղաղասէրների ծրագիրը հեշտ իրագործելի է։

Քննենք երկու բանակների տրամաբանութիւնները, դատողութիւնները եւ ապացոյցները, եւ այդ քննութիւնը արդէն կը պատկերացնէ մեր առաջ Եւրոպայի ժամանակակից վիճակը, «զինուորված խաղաղութեան» վիճակը, միլիտարիզմը, որի հրէշաւորութեան եւ արտադրած բարոյական, նիւթական սոսկալի վնասների եւ աղէտների մասին շատ քիչերը իսկական գաղափար ունեն։ Մենք կօգտվենք նշանաւոր խաղաղասէրների—Շարլ Րիշէի, Ֆրեդերիկ Պասսիի, Ժ. Նովիկովի, Ժ. Բլօխի, Գաստօն Մօխի եւ այլոց գրուածներով *)։

Պատերազմի ջատագովներին եւ կողմնակիցներին կարելի է բաժանել երկու դասի. առաջինը, մեծամասնութիւնը, ասում է, որ «պատերազմը ամենամեծ բարիք է, նոյն-իսկ առաքինութիւն եւ մարդկային բնութեան յատուկ, ընդաբոյս, բնածին է»։ երկրորդը, փոքրամասնութիւնը, այն կարծիքի է, որ «պատերազմը թէեւ չարիք է, բայց անհրաժեշտ չարիք, ու խաղաղութիւնը, թէեւ հիանալի բան է, բայց նա ցնորք է, խիմէրա. որովհետեւ մարդկութիւնը երբէք չէ կարող ապրել առանց պատերազմի»։

Պատերազմը իբրեւ բարիք եւ առաքինութիւն նկատողները ասում են համոզված. «Պատերազմը զարգացնում է մարդկանց մէջ մեծ առաքինութիւններ եւ հայրենասիրական զգացմունք. հայրենիքի գաղափարը անբաժան է զինուորականութեան գաղափարի հետ. զօրանոցները եւ բանակները հանդիսանում են այնպիսի դպրոցներ, որտեղ երիտասարդութիւնը ընտելանում է անձնանուիրութեան, հերոսութեան եւ բարոյական մեծ քաջագործութիւնների. այդտեղ երիտասարդները, քաղաքացիները, սովորում են լինել անշահասէր, սովորում են մոռանալ կեանքը գաղափարի համար, ընտելանում են հիէրարխիայի, կարգապահութեան։ Այն օրը, երբ երկրի քաղաքացիները այլ եւս պատրաստ եւ տրամադիր չեն լինի զոհել իրանց կեանքը եւ գոյքը հայրենիքի գաղափարին եւ կը զբաղվեն իրանց ողորմելի անձնական հոգսերով, կամ անձնատուր կը լինեն նեղ նիւթական շահերի՝ այդ օրը կը լինի հասարակութեան ապականութեան եւ բարոյական փտման օրը։ Միայն պատերազմը ընդունակ է եւ կարող է ժամանակ առ ժամանակ մաքրել այն նեխած բարոյական մթնոլորտը, որի մէջ ապրում է մարդկութիւնը։ Զօրքի գաղափարը անխզելի կերպով շաղկապված է հայրենիքի գաղափարի հետ. միջազգային կօսմօպոլիտիզմը կարտայայտվի խորին էգօիզմի մէջ, եւ այսպէս կոչված սէրը դէպի ամբողջ մարդկութիւնը կստեղծէ միայն անտարբերութիւն դէպի սեփական հայրենիքը եւ սեփական դրօշակը։ Վերջ ի վերջոյ, կը տիրապետեն ստոր եւ գըծուծ զգացմունքները, որովհետեւ մարդիկ ընդհանրապէս շատ դժուարութեամբ են վառվում, բորբոքվում կրքով դէպի այնպիսի վերացական իդէաները, ինչպէս է մարդասիրութեան, համամարդկային սիրոյ իդէան։ Հարկաւոր է, որ մեր այնքան նուրբ ապականութիւններով լի քաղաքակրթութեան մէջ ապրեն մի քանի մարդիկ, որոնք անձնատուր չը լինեն փող դիզելու եւ անձնական բարեկեցութիւն ձեռք բերելու հոգսերին, այլ բոլորովին պատրաստ լինեն զոհել իրանց կեանքը վեհ գաղափարներին, ինչպէս, օրինակ, հայրենիքի գաղափարին։ Պատերազմի համար պատրաստվելը—նշանակում է զարգացնել բարոյականութիւնը. բացի դրանից մարդկային բնութեան մէջ դրված է կռվելու կիրքը, եւ ոչ մի կերպով չէ կարելի արմատախիլ անել նրա մէջ այդ զգացումը»։

Բացի այս ընդհանուր առարկութիւններից, պատերազմասէրները հետեւեալ առարկութիւնն եւս անում են. «Լաւ, դիցուք թէ վերացնեն միլիօնաւոր զօրքերը. այն ժամանակ ո՞ւր պէտք է գնան նրանք, ի՞նչ պէտք է անեն, ինչո՞վ պէտք է զբաղվեն եւ ինչպէս պէտք է պահպանվի պետութեան մէջ ներքին կարգը։ Զօրանոցների վերացումը առաջ կը բերէ խիստ վտանգաւոր տնտեսական ճգնաժամ»։

«Առանց պատերազմի—ասում են Վօգիւէ, Կօպպէ, Վալբէր—աշխարհս կընկղմվի խոր լետարգիական քնի մէջ»։

(Կը շարունակվի)

*) 1) Les Armements de l'Avenir, F. Passy, 2) L'Utopie de la Paix, 3) Les Guerreset la Paix, Ch. Richet, 4) L'avenir de la propagande J. Novicow, 5) La Guerre future, J· de Bloch, 6) La Guerre et la Paix armée, G. Moch.

մի բժշկի պաշտօն, բանալով հիւանդանոցներ մի քանի մահճակալներով եւ աւելացնելով բըժշկական ստորին պաշտօնեաների թիւը։ Այս բոլորի համար պահանջվում է 516,000 ռուբլի ծախս, մինչդեռ որ նոր նախագծով գիւղական-բժշկական գործի ամբողջ ծախսը կը հասնի տարեկան 840,000 ռուբլու։

—

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը մտադրութիւն ունի բանալ իր սեփական տպարանը՝ ի նկատի առնելով այն հանգամանքը, որ քաղաքը բաւական մեծ գումար է ծախսում իւրաքանչիւր տարի զեկուցումներ, հաշիւներ, տեղեկութիւններ, գրքեր, բլանկներ, հրաւիրաթղթեր եւ այլ կարեւոր գրութիւններ տպագրել տալու համար։ Բացի սրանից, քաղաքային վարչութիւնը ի նկատի ունի եւ այն, որ մասնաւոր տպարանատէրերը բաւականաչափ ճշտապահ չեն յանձն առած պարտաւորութիւնները կատարելու մէջ։

—

Երկուշաբթի, դեկտեմբերի 2-ին, հայոց դրամատիկական խումբը, տ. Մայսուրեանցի բենեֆիսին, ներկայացնելու է Գուտցկովի «Դիւթական հէքիաթ» կոմէդիան։ Տիկին Մայսուրեանց հայկական բեմի առաջնակարգ ուժերից մէկն է։ Նա սիրելով բեմը ընդհանրապէս, եւ հայկական բեմը մասնաւորապէս, ամէն ճիգ թափեց, շատ կարճ ժամանակում իւրացրեց մայրենի լեզուն, որ խորթ էր նրա համար, եւ ահա արդէն մի քանի տարի է, որ նա կազմում է հայկական բեմի արժանաւոր եւ անհրաժեշտ պաշտօնեաներից մէկը։ Հայ հասարակութիւնը, հաւատացած ենք, կը քաջալերէ տիկնոջը իր ներկայութեամբ։

—

Նոյեմբերի 21-ին, երկրագործութեան եւ պետական կալուածների մինիստր Երմոլովի նախագահութեամբ վերսկսվեցին այն մասնաժողովի պարապմունքները, որի նպատակն է կենդանացնել եւ զարգացնել Կովկասեան Սեւ-ծովեան ափերը։

—

«Баку» լրագրին հեռագրում են Պետերբուրգից, որ առաջիկայ 1903 թուականի յունվար ամսից մտադրութիւն կայ ձեռնամուխ լինել կարգաւորելու Անդրկովկասեան երկրի պետական գիւղացիների հողային գործերը։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Այսօր, նոյեմբերի 24-ին, Ագուլեաց ս. Աստուածածնի մայր եկեղեցու մէջ տեղի ունեցաւ երեցփոխական երկրորդ եւ վերջին ընտրութիւնը. 50-ի չափ ժողովված ծխականները գրեթէ միաձայն ընտրեցին Յովսէփ Իսաղուլեանցին, որ տասնեակ տարիներ եղել է արքունական ծառայութեան մէջ, այժմ էլ ծառայում է քաղաքային վարչութեան մէջ. յայտնի է իբրեւ մաքուր, բարի եւ ազնիւ մարդ։ Ամենքը յոյս են տածում, որ նա կը լինի եւ լաւ երեցփոխ»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴԵՌ ՈՒՇ ՉԷ
(Նամակ Պարսկաստանից)

—

Գուցէ շատ քիչ տեղ իր բախտը անօրինելը յանձնված է հէնց իրան հային, որպէս ներկայումս Պարսկաստանում։ Իրանի Շահնշահ Մուզաֆֆէրէդդինը, յանձին հայ ժողովրդի, գտնելով յարմարաւոր շաղկապներ եւրոպական քաղաքակրթութեան եւ հինաւուրց Իրանի մէջ, ոչ միայն ազատ ասպարէզ է տուել նրանց առաջադիմելու ազգային կրթութեան եւ ամեն տեսակ ձեռնարկութիւնների մէջ, այլ եւ ամեն կերպ խրախուսում է այդ ձեռնարկութիւնները, չը զլանալով նոյն-իսկ նիւթական օժանդակութիւններ տալ հայկական կրթական հիմնարկութիւններին։ Բայց այդ բոլորի գլուխ գործոցն էր այն հռչակաւոր «ֆէրմանը», որ մի երկու տարի առաջ տրվեց Թաւրիզում յանուն ամբողջ պարսկահայերի, որով իրաւունք է տրվում հայերին կազմել մի ազգային գործադիր մարմին (ընդհանուր ազգային ժողովրդական ընտրողական բարձր սկզբունքներով) եւ հոգալ հայ ժողովրդի կրթական եւ հասարակական բոլոր գործերը։

Ցաւալի է ինչպէս մեզ, մենք կարծում ենք, նոյնպէս էլ ամեն մի անկեղծ հայի այն հանգամանքը, որ մինչեւ այժմ այդ արքայական իրաւունքներից չը կարողացաւ օգտվել պարսկահայը, իրաւունքներ, որ ազգերին աջողվում է ձեռք բերել շատ մեծ դժուարութիւններից եւ զոհաբերութիւններից յետոյ միայն։ Ճիշտ է սաստ, թէ «գտած ոսկին պղինձ է թւում»։ Բայց թող չը մոռանայ պարսկահայը, որ այդ «ֆէրմանը» շատ էլ հեշտութեամբ չէ եկել եւ չէր էլ կարող գալ. տարիների, տասնեակ տարիների ընթացքում ճիգեր եւ ջանքեր են գործադրվել, թէեւ այդ ճիգերն ու ջանքերը համեստութեամբ թաքնված են եղել չորս պատերի մէջ եւ թմբուկի ձայնով նախօրօք չեն յայտարարվել։

Քաղաքական բարեյաջող հանգամանքներին եւ պարսկահայերի կեանքին ու կարիքներին մօտիկ ծանօթ մի համեստ խումբ վաղուց, շատ վաղուց զբաղված էր այդ հարցով, հոգով ու սրտով նուիրված դրան, չը խնայելով նոյնիսկ նիւթական անհրաժեշտ զոհաբերութիւններ, եւ ահա տասնեակ տարիներից յետոյ վերջապէս իրագործվեց այդ։ Սակայն, ի խորին վիշտ այդ բազմաշխատ եւ տոկուն խմբի, այսօր նրա դէմ է, ո՞վ, գիտէ՞ք ընթերցող.—նոյն այդ ժողովուրդը, որին տրված են այդ ընդարձակ իրաւունքները. սակայն մեղանչած կը լինէինք ճշմարտութեան դէմ, եթէ չը լուսաբանէինք այս կէտը։

Անցեալ յունվարին Թէհրանի ժամանակաւոր յանձնախումբը յայտարարութիւններ ցրվեց ամբողջ Պարսկաստանում, որով հաղորդելով արեգակնափայլ Շահնշահի ֆէրմանը, հրաւիրում է ամբողջ պարսկահայերին՝ իրանց կողմից պատգամաւորներ ուղարկել Թէհրան, ընդարձակ կանոնագիր մշակելու եւ գործադիր միայուն մարմին կազմելու։ Ամեն կողմերից հրճուանքով ընդունվեց հրաւէրը եւ շատ տեղեր նոյն իսկ պատգամաւորներ նշանակեցին. բայց յանկարծ ինչ-որ քամի փչեց.—Սալմաստն ու մասամբ Թաւրիզը հակառակ դիրք բռնեցին։ Բայց ցաւալի է, որ պարսկահայ ժողովուրդը այնքան զուրկ յայտնվեց ինքնուրոյնութիւնից, որ ականջ դրեց ոչ-բարեմտաբար տրված ծափերից, ոտնատակ տալով եւ կոխկռտելով իր սրբազան իրաւունքները, իր շահերը, զաւակների ապագան… Մենք կարծում ենք, պարսկահայը, որ շատ լաւ իւրացրել է անձնականի մասին հարիւր չափել եւ ապա միայն ձեւել—պարսկական խորամանկութիւնն ու հեռատեսութիւնը, շատ շուտով կարող կը լինէր ճանաչել իր չարն ու բարին, իր բարեկամն ու թշնամին, իր «խէրն ու շառը», եթէ նոյն զգուշութեամբ նայէր հարցին, որպիսի զգուշութեամբ գիտէ նայել իր անձնականի հետ կապ ունեցող հարցերին։ Կրկնում ենք, եթէ պարսկահայերը մի փոքր զգուշութեամբ նայէին հարցին՝ նրանք թերեւս աւելի քան մի այլ տեղի ժողովուրդ, կարող կը լինէին հասկանալ այդ կուտախնձորի ուր կողմից գալը եւ ոտքի մի հարուածով մի կողմ կը հրէին նրան, ու այսօր պարսկահայերը ընդհանուր ընտրութեամբ կունենային ազգային մի գործադիր մարմին, որ կը ներկայացնէր նոյն ինքն ազգը։

Դեռ ուշ չէ… Թող լաւ մտածէ պարսկահայը, թող իմանայ, որ ապագայ սերունդը միայն նզովքով կը յիշատակէ նրան, որ չօգտվելով տրված այդ բարձր սկզբունքներով իրաւունքներից, զրկել է եւ ապագայ սերնդին…

Իսկ այդ գործը նախաձեռնողներին մնում է՝ արտաքին խոչընդոտները յաղթահարելուց յետոյ, այսօր նոյն եւ աւելի բուռն եռանդով մրցել ներքին խոչընդոտների դէմ—բացել պարսկահայերի աչքերը, ժողովրդական դասախօսութիւններով պարզել հարցը, հասկացնել նրանց։

Յ. Ղազարեան

Ռ ա շ տ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Arménie» լրագիրն ասում է, որ Պարիզում ռուսաց բարձրագոյն կուրսերի երկամեայ տարեդարձի տօնախմբութեան ժամանակ Անատոլ Լըրուա-Բոլիէ մի ճառ արտասանեց, որի մէջ, ի միջի այլոց, շօշափեց քրիստոնեաների դրութեան հարցը Մակեդոնիայում եւ ասեց, որ «ոչինչ այնքան չէ կարող բարձրացնել բոլորի աչքում ֆրանս-ռուսական դաշնակցութեան արժէքը, որքան երկու մեծ պետութիւնների միջամտութիւնը ի նպաստ մակեդոնական քրիստոնեաների եւ նրանց վիճակի կարգադրումը Բերլինի դաշնագրի համաձայն»։

—Կ. Պօլսից գրում են «Петерб. Вѣдомости» լրագրին. «Գերմանական դեսպան բարոն Մարշալ ֆոն-Բիբերշտէյն այս օրերս ունկնդրութեան ընդունվեց սուլթանի մօտ եւ խօսակցեց նրա հետ Մակեդոնիայի ներքին դրութեան մասին։ Դեսպանը ասում էր, թէ անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռք առնել՝ բարւոքելու համար դրութիւնը այդ նահանգում»։

—Երուսաղէմում խոլերա երեւալու առիթով, ուխտաւորների հոսանքը բոլորովին դադարեց։ Որովհետեւ ծննդեան տօներին առաջընթաց ամիսների ընթացքում Երուսաղէմի պատրիարքը ապրում է ուխտաւորների տուած նուիրատուութիւններով, այդ պատճառով պատրիարքարանը դրամական մեծ տագնապի մէջ է գտնըվում եւ ստիպված էր օգնութեան դիմելու Կ. Պօլսի յունաց պատրիարքարանին։ Պատրիարքարանի սինօդը վճռեց տալ Երուսաղէմի յունաց պատրիարքարանին 3000 ոսկի։

—Իտալական դեսպանը Թիւրքիայում, մարկիզ Մալասպինա, այս օրերս երկար խորհրդակցութիւն ունէր արտաքին գործերի մինիստր Տէվֆիկ-փաշայի հետ այն միջոցների վերաբերմամբ, որ Բ. Դուռը որոշել է ձեռք առնել Մակեդոնիայում։ Իտալական դեսպանը պաշտպանում էր իր նախկին այն յայտարարութիւնը, թէ Բ. Դուռը պէտք է անհրաժեշտ միջոցներ ձեռք առնէ, որպէս զի անհետանան յուզմունքի բոլոր պատճառները եւրոպական Թիւրքիայի նահանգներում։

—«Mouvement Macédonien» լրագիրը ասում է, որ թէեւ մեծ զրկանքների հետ է կապված ապստամբութիւնը ձմեռը շարունակելու գործը, այնու ամենայնիւ, ապստամբները, ապահով ապաստարաններ գտնելով, կարող են շարունակել պարտիզանական պատերազմը եւ յանկարծակի յարձակումներով անհանգստացնել երեք վիլայէթներում ցրված թիւրքաց զօրքերին եւ մեծ վնասներ հասցնել նրանց։ Ձմեռվայ խստութեան ժամանակ թիւրքերը չեն էլ կարող հետամուտ լինել ապստամբներին. նըրանք կարող են միայն սարսափահար դարձնել խաղաղ ազգաբնակութիւնը։ Վերջապէս, եթէ ապստամբութիւնը այսօր ճնշվի, վաղը նա կը վերսկսվի աւելի մեծ ուժով եւ աւելի լաւ կազմակերպութեամբ։ Մէկ կամ մի քանի ապստամբութիւնների անյաջողութիւնը ամենեւին չի յուսահատեցնի մակեդոնացիներին, եւ այդ ապստամբութիւնները չեն դադարի, մինչեւ որ գոյութիւն կունենայ իրերի անբնական դրութիւնը Մակեդոնիայում եւ քանի որ Եւրոպան անտարբեր աչքով կը նայէ քրիստոնեաների կոտորածին Մակեդոնիայում։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մ Ա Ն Ր Ա Ն Կ Ա Ր

—

Շարունակում եմ ծանօթացնել ընթերցողներիս այն հարց ու պատասխանների հետ, որոնց մասին յիշեցի իմ նախորդ «Մանրանկարում»։

—Արդեօք կարող է փողը գնել ամեն բան, հարցրեց խօսակիցներից մէկը։

—Շատ ծամծմած ու հասարակ հարց է, ասացին շատերը։

—Այո, այդպէս է, ասաց հարց տուողը, բայց պատասխանեցէք։

—Կարող է, պատասխանեց մի պարոն, որ երկար ժամանակ գրագրութեան պաշտօն էր վարել զանազան ատեաններում եւ յետոյ հարստացել էր Բագւում։

—Ոչ, չէ կարող, հակաճառեց մի ուրիշ պարոն, որ նոյնպէս կարողութեան տէր էր, բայց մեծ զրկանքներ կրած իր կեանքի մէջ։

Տեղի ունեցաւ փոքրիկ վիճաբանութիւն։

Փողին ամենակարող նշանակութիւն տուողները բերում էին մի շարք օրինակներ, որոնցով աշխատում էին ցոյց տալ, որ նրա առաջ արգելքներ չը կան։

—Երբ փողը կայ՝ ասում էին նրանք, դուք կարող էք ե՛ւ ապարանքներ ունենալ ե՛ւ պալատներ ծաղկեցնել ե՛ւ գործարաններ բանալ ե՛ւ նաւեր շրջեցնել ծովերում ե՛ւ թատրոն պահել ե՛ւ ճանապարհորդութիւններ անել ե՛ւ թանգարաններ ունենալ եւ ամեն մի հաճոյք իրագործել։

—Ոչ, առարկում էին միւսները, փողը անզօր է շատ տեղերում։ Ես անզաւակ եմ—փողը ինձ զաւակներ չի տայ. ես հիւանդ եմ—փողը ինձ առողջութիւն չի տայ. ես անկիրթ եմ—փողը ինձ կրթութիւն չի տայ. ես կորցրել եմ իմ սիրելիներին—փողը ինձ չի վերադարձնի նրանց. ես կորցրել եմ պատուաւոր անունը—փողը ինձ յետ չի տայ նրան։ Որքան կուզէք շարենք։ Եթէ ճիշտ է այն, ինչ գրում են Կրուպպի մասին, տես ինչո՞ւ նրա հարստութիւնը նրան չօգնեց, ինչո՞ւ նա դիմեց ինքնասպանութեան։ Միթէ նա իր հարստութիւնով, իր փողով կարող էր արատը ջնջել ու սրբել։ Միթէ մեր Կովկասում քիչ կան հարուստներ, որոնց հետ լայնեց չէ նոյն իսկ բարեւելը։

—Բայց որ բարեւում են ու երկրպագում, նկատեց նախկին գրագիրը։

—Ոչ բոլորը, պատասխանեց մի երիտասարդ։ Փողի յանդգնութիւնը մեծ է եւ նրա յաւակնութիւնները սոսկալի են. բայց կան բաներ, որոնց նա չէ կարող ընկճել, կան բողոքի ձայներ, որոնց նա չէ կարող խլացնել, կան գաղափարական հոսանքներ, որոնց նա չէ կարող կանգնեցնել, կայ հասարակական խղճմըտանք, որին նա չէ կարող շլացնել։

Ես բաց եմ թողնում մի քանի ակնարկներ անձնաւորութիւնների եւ ժամանակակից եղելութիւնների մասին։

—Այժմ նոր հարցեր տանք, առաջարկեց մէկը։

—Այո, այո, նոր հարցեր, համաձայնեցին միւսները։

—Չը գիտէք արդեօք, թէ ինչու են կազմում դ ե կ ա դ ե ն տ ա կ ա ն երեկոյթ, հարցրեց մէկը։

—Բարեգործական նպատակով, պատասխանեց մի ուրիշը, փող ժողովելու՝ բարեգործական ընկերութեան համար։

—Այդ գիտեմ, յայտնեց առաջինը. բայց ինչո՞ւ դեկադենտական եւ ոչ ուրիշ տեսակի։

—Որովհետեւ, սկսեց մէկը եւ ոչինչ չը կարողացաւ ասել։

—Որովհետեւ… փորձեց խօսել մի ուրիշը եւ կանգ առաւ։

—Որովհետեւ… միջամտեց երրորդը եւ լռեց։

—Ի՞նչ էք երկար բարակ կմկմում ու ձըգձգում, բացագանչեց չորրորդը. որովհետեւ դա էլ մօդա է, դա էլ նորութիւն է, դա էլ զարգանիցի խօսք է, դա էլ ժամանակի դրօշն է, դա էլ աչքի ու գրպանի միկրոբն է։

Խօսակիցներից մէկը բացատրեց, թէ ինչ տեսակ զգեստներ եւ զարդարանքներ են լինելու դեկադենտական պարահանդէսում։

—Ես մէկ բան հարցնեմ, նկատեց մէկը. չը լինի թէ դեկադենտական երեկոյթի մասին հարց տալով՝ ուզում էիր ռեկլամ անել։

—Ոչ, ոչ, պատասխանեց հարցի հեղինակը։

Բոլորը ծիծաղեցին։

—Ի՞նչ կուսակցութիւններ կան մեր Թիֆլիսի նոր ընտրած դումայում, հարցրեց մէկը։

—Երեք կուսակցութիւն, պատասխանեց մի պարոն, որ ինքը ձայնաւոր էր ընտրված։ Մէկը՝ հին դվօրցօվեան կուսակցութիւնն է, միւսը երիտասարդ դվօրցօվեան կուսակցութիւնը եւ երրորդը օպպօզիցիա կոչված ընդդիմախօսների կուսակցութիւնը, որ դեռ որոշ ծրագիր չունի։

—Երիտասարդ դվօրցօվեան—այդ չենք լսել։

—Կը լսէք եւ կը տեսնէք։

—Իսկ գործունեայ եւ լուրջ մարդիկ արդեօք շա՞տ կան նորերի մէջ։

—Չեմ գիտի, ասաց ձայնաւորը Թիֆլիսի բարբառով. վուր գիտենամ էլ՝ չիմ ասի։ Իս գրբաց խօսմ չիմ։ Գնա ու նրամէն իմացի։

Թողինք եւ այդ հարցը։

—Ճիշտ է, որ Սուրէնեան եպիսկոպոսը էլի պէտք է վերադառնայ Թիֆլիս, հարցրեց մէկը։

—Ասում ին, վուր նրա համա չալիշ ին գալի, ասաց ձայնաւորը. գանա ըննելու բան է։ Ամա չիմ գիտի, թէ վուր յիդ մըգելը—Թաւրիի բան չէ՝ կուլի—ըլի։

—Ուրեմն այդ իմ հարցին ինչ պատասխան էք տալիս։

Ոչ ոք չը պատասխանեց։

—

Միւս հարցի ու պատասխանների մասին ես չեմ հաղորդի, որովհետեւ պատասխանները գաղտնիք են եւ նրանք կարող են միայն միմեանց ականջին ասվել մտերիմ շրջանում, այլ ոչ հրապարակում։

Յոյս ունեմ դուք չէք սրտի, որ ես գաղտնիքներ յայտնեմ։

Եւ վերջապէս ես վճռել եմ նրանց մասին չը խօսել։

Վրձին

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

29 նոյեմբերի

ՎԱՐՇԱՎԱ։ «Варшавскій Дневникъ» հաղորդում է, թէ Վարշավում բացվում է Կուկի ֆիրմայի բաժանմունքը, որ կազմակերպում է ուղեւորութիւններ Եւրոպայում, Ամերիկայում եւ աշխարհի շուրջը։

ԲԵՐԼԻՆ։ Պատգամաւորների շրջաններում ենթադրում են, թէ մաքսի ծրագիրը կընդունվի։

ԼԱԳՈՒԱՅՐԱ։ Ձերբակալված գերմանացիներն ու անգլիացիները բաց են թողնված. Վէնէցուէլայի կառավարութեան պատասխանը նոյեմբերի 27-ին հաղորդված է Անգլիային ու Գերմանիային. նրա բովանդակութիւնը յայտնի չէ։ Պատերազմի պատրաստութիւններ են տեսնվում։

ԼԱԳՈՒԱՅՐԱ։ Բռնված երեք վենէցուէլեան նաւերը ջրասոյզ արվեցին։ Ափ դուրս եկան 130 գերմանական նաւաստիներ, որոնք գերմանական հիւպատոսի մօտ գնալով՝ նրան ընտանիքով ուղեկցեցին մինչեւ Վինետա։ Ափ դուրս եկան 30 անգլիական նաւաստիներ եւ ուղեկցեցին հիւպատոսին մինչեւ Րէտուբացիօն։ Նաւերը մտան նաւահանգիստ։ Զօրքերի ափ իջնելը սկսվեց։

ԿԵՕԼՆ։ «Kölnische Zeitung»-ին հաղորդում են Պարիզից, թէ քաղաքական շրջաններում համոզված են, որ Վէնէցուէլայի յոյսը, թէ Ֆրանսիան պաշտպանութիւն ցոյց կը տայ նըրան՝ բոլորովին զուր է։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅՈՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆԻ

(Գուկիա, Վորոնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. Նախամարդեան—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.

Ձիկովանի—9—10 ժ. աչքի, ներքին եւ ներդային։

Մ. Գ. Ուսեփեանց—10—11 ժ. մորթու, վեներական և վիրաբուժութիւն։

Զ. Ի. Թարաճասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.

Ն. Ի. Գգելիեվ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.

Գ. Ա. Թարխանեանց—1—$1^{1}/_{2}$ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երկուշ. չորեք. ուրբաթ։

Ա. Գ. Կարապետեանց—1—$1^{1}/_{2}$ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երեքշ. հինգշ. շաբաթ։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ն. Ն. Ռոստոմբէկով—5—6 ժ. վիրաբուժ. և մորթու հ. (ելեկտրաբուժ.)։

Ա. Ն. Տպակովսկի—6—7 ժ. ներդային (ելեկտրաբոյժ), վեներական եւ մորթու։

Գ. Ա. Թարխանեանց—7—8 ժ.

Բ. Ա. Նախամարդեան—$7^{1}/_{2}$—8 ժ.

Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Օ. Ց. Ռավանիստկի—ատամն. ծաղկահատ և բժշկական մարձամարզ. գիմել 11—1 ժ.։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ ՆԱԽԱՄԱՐԴԵԱՆ

ԲՈՒԺԱՐԱՆ
ԴՈԿՏՈՐ Վ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ

մասնաւորապէս

ԲԳԻ, ՔԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՐԾՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Сергіевская ул., д. 12.

ԲԺԻՇԿ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, մորթու եւ վեներական ախտ ունեցող հիւանդներին։ Քիմիկօ-միկրոսկոպիական կաբինէտ, որտեղ ընդունվում են կաթի, խորխի, մէզի եւ արեան անալիզներ։

Առաւօտեան 11—1 ժ.

Երեկոյեան 4—6 ժ.

Բեբուտովսկայա փողոց № 41. տուն Արարատովի։ Бебутовская ул. № 41, Домъ Араратова. 28—150

ՏԷՐ-ԵՆՈՔԵԱՆՑԻ ՑԱՅՏԱՐԱՐԱԾ

Սեւ ծովի ափին գտնվող գիւղի համար

Հարկաւոր չէ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ։ ԱՐԴԷՆ ՎԱՐՁՎԱԾՆԵՐ ԿԱՆ։

2—4

Ա. ՄԱՄԱՋԱՆ հրաւիրում է խմբական երաժշտութիւն սիրողներին մասնակցելու չուտով տրվելիք համերգին։ Ցանկացողները կարող են գալ առաջին փորձին կիրակի, դեկտեմբերի 1-ին, երեկոյեան ժամի 5-ից մինչեւ 8-ը։ Вознесенская, 17։ 3—3

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
Ա. Մ. Խան-Աղեան

Ընդունում է հիւանդներին 9—2 եւ 4—6 ժ. Երեւանեան հրապարակ, տուն Խարազեանի № 3։ (կ. ե. հ.) 18—100

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ
ՕՐ. Ս. ՇԵՐՄԱԶԱՆԵԱՆ

Շարունակում է հիւանդների ընդունելութիւնը։

Առաւօտեան ժամը 9—2

Երեկոյեան ժամը 5—7

(հ. կ.) 24—105

ԳՈՒՏՏԷՆԲԷՐԳ

գրախանութում վաճառվում են՝

«Ազգային գործիչների պատկերը»—1 ր. 75 կ. Գոստի ծախսով—2 ր.

«Պատուաւորներից մէկը», կոմ. 1 արարուած., փոխ. Հ. Զալալեանի—15 կ.

«Խորենացու Խորենացով պէտք է հասկանալ», Բարդողիմէոս եպիսկոպոսի—1 ր.

«Միքայէլ Նալբանդեանի պատկերը, կենսագրութեամբ—40 կ.

«Թիֆլիս քաղաքի պլանը»—20 կ.

«Էլի մէկ զոհ», կոմեդիա 5 արար., Սունդուկեանի—1 ր.

«Հայոց նոր վկաները», երկու հատոր, Մանանդեանի եւ Աճառեանի—1 ր.

«Զօրս օր պատերազմի դաշտում, Թարգմ. Ս. Ցարութիւնեանի, Գարշինից—5 կ.

«Միակնութիւն եւ բազմակնութիւն», Բեօրնսոնի, Թարգմ. Ա. Եղիազարեանի—30 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ. Книжный магазинъ „Гуттенбергъ“, Лорисъ-Меликовская ул.; № 11. Г. Галустяну. 2—3

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Երեքշաբթի, դեկտեմբերի 3-ին,

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱՍԷՐՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ

Խ Ա Ն Ո Ւ Մ

Կոմ. 3 ար. հեղ. Ցագարելիի, Թարգ. Արաքսեանի

Մասնակցում են օր. օր. Փանոսեան, Օհանեան, Տ. Տէր-Ղեւոնդեան, պ.պ. Ազեան, Ղուշչեան, Երիցեան, Մամուլեան, Շիրինեան եւ այլն։

Սկիզբն է 8 ժամին։

Տեղերի գները 1 ր. մինչեւ 30 կ. Հիւրերը վճարում են 1 ր. իբրեւ մուտքի վճար եւ տոմսակի արժէքը։

1—2 Ռէժիսոր Արաքսեան

Թիֆլիսի Ժողովարան

Երկուշաբթի, դեկտեմբերի 9-ին, նշանակված է պ.պ. անդամների ընդհանուր ժողով քուէարկելու համար կանդիդատներին եւ քննելու մի քանի անտեսական եւ այլ հարցեր, որի համար անհրաժեշտ է բոլոր անդամների թւի մի երրորդի ներկայութիւնը։

2—3

ՀՐԱՒԷՐ

Դեկտեմբերի 1-ին, կիրակի, ս. պատարագից յետոյ, ժամի 11-ին լինելու է ԹԱՆԴՈՅԵԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ծխականների ժողով բարեկրօն Ներսէս քահանայ Ղամազեանցին կենսաթոշակ նշանակելու մասին։ Ուստի՝ խնդրում եմ վերոյիշեալ եկեղեցու յարգելի ծխականներին ներկայ գտնվել որոշեալ օրն ու ժամին յիշեալ ժողովի զբաղմունքներին մասնակցելու համար։

Թիֆլիսի հայոց եկեղեցիների գործակալ՝

3—3 Գրիգորիս քահ. Երզնկեանց

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Երկուշաբթի, դեկտեմբերի 2-ին

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ պ. Զմշկեանի

Ի ՆՊԱՍՏ Տ. ՄԱՅՍՈՒՐԵԱՆԻ

Կը ներկայացնէ առաջին անգամ

I

ԴԻՒԹԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ

Կոմեդ. 4 գործ., հեղ. Պոտապէնկօի, Թարգմ. Ս. Ադամեանի

II

Ն Կ Ա Ր Ի Չ Ն Ե Ր

Վօդ. 1 գործ. Գ. Զմշկեանի

Մասնակցում է ամբողջ խումբը։

Տեղերի գները բէնէֆիսային են

Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։

2—2 Ռեժիսոր Ց. Աբէլեան

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Կիրակի, դեկտեմբերի 1-ին

Ց. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԸ

Մասնակցութեամբ դերասան պ. Միրզոեանի եւ Թատերասէրների

Կը ներկայացնէ

ԷԼԻ ՄԷԿ ԶՈՀ

Կոմէդիա 5 արարուածով, հեղինակութիւն Գ. Սունդուկեանցի

Սկիզբն է 8 ժամին երեկոյեան։

2—2

Զգուշացէ՛ք կեղծումներից

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ԲՈՐՆՕ-ՏԻՄՕԼԵԱՆ ՍԱՊՈՆ

Գ. Ց. ԻՒՐԳԷՆՍ

Ոչնչացնում է պեպէնները, սեւութիւնը, դեղին բծերը, պուզիկները եւ պաուկները եւ ներգործում է աւելորդ քրտնելու դէմ։ Խորհուրդ է տրվում ձեռք բերել, որպէս տուալէտային անուշահոտ սապոն, բարձր արժանաւորութեան։

ՈՍԿԷ ՄԵԴԱԼ 1893 թւի համար։

Կտորի գինը 50 կ., $^{1}/_{2}$ կտորի 30 կ.։

Ծախվում է բոլոր ամենալաւ գեղագործական մագազիններում եւ դեղատներում։

Գլխաւոր պահեստը ամբողջ Ռուսաստանի համար Գ. Ց. Իւրգէնսի մօտ Մոսկվայում։ Դէպօ, Թիֆլիսում, Ագմուրովի մօտ, գեղագործական ապրանքների առեւտրի կովկասեան ընկերութեան մէջ, Տուրինովի եւ Գրիմլակի, պ.պ. Պօպօվների եւ Արիստակովի մօտ։ (1, 15) 18—24

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

կայանալու է

Թիֆլիսի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութեան

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Թանկագին սիւրպրիզներով (ընծաներով)

Տոմսակի գինն է 2 ր. 20 կոպ. Սկիզբն է ժամը $9^{1}/_{2}$-ին երեկոյեան։ Տոմսակները կարելի է ստանալ ընկերութեան Կար ու Ձեւի արհեստանոցում։

Ծանօթութիւն։ Ներկայացնելով տոմսակը, տացվում է իւրաքանչ սիւրպրիզի տոմսակ։ (1, 8, 12, 15) 1—4

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
Լ Ա Բ Օ Ր Ա Տ Օ Ր Ի Ա
Գ. ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆԻ

ԴՈԿՏՕՐ ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ

Քիմիական անալիզներ (որակական եւ քանակական) ամեն տեսակ նիւթերի՝ հանքեր, հանքային ջրեր, գիւղատնտեսական նիւթեր եւ այլն եւ այլն։

Տեխնիկական փորձեր եւ խորհուրդներ։

Դիմել՝ Тифлисъ, Кавказская Центральная Лабораторія Доктору химіи Г. Пастермаджіянъ, Вельяминовская ул., д. Лорисъ-Меликова, № 19. 7—24

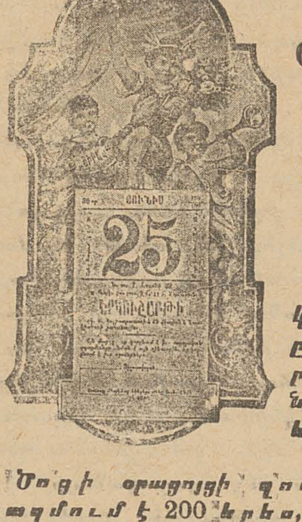

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՆ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

◆ ՇԻՐԱԿ ◆

ՊԱՏԻ, ԾՈՑԻ ԵՒ ՍԵՂԱՆԻ «ԱԽՈՒՐԵԱՆ»

1903 Թ.

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Օ Ր Ա Ց Ո Յ Ց Ն Ե Ր Ը

Ամենահարուստ յաւելուածներով

Աչքի առաջ ունենալով, որ «ՇԻՐԱԿ» օրացոյցները իրանց օգտակար եւ հարուստ յաւելուածներով չորս տարի է արդէն գրաւել են ընթերցողների բաւական ստուար բազմութիւն եւ թէ նրանք զգալի արագութեամբ տարածվում են ժողովրդի ամեն խաւերում, ուստի եւ ներկայ օրացոյցները խմբագրելիս չը խնայեցինք ոչ մի ջանք աւելի եւս հարստացնելու եւ ընդարձակելու նրանց յաւելուածները։

Ծոցի օրացոյցի գուստ յաւելուածը կազմում է 200 երես, որ ոչ մի ուրիշ հայերէն օրացոյց չունի եւ բացի զանազան տոմարագիտական, վաճառականական, օրէնսգիտական, բժշկական եւ այլ օգտակար տեղեկութիւններից, Ծոցի օրացոյցում կան նաեւ ընթերցանութեան համար առանձին հատուածներ, ինչպէս ծեր մշակի խրատները երիտասարդին կամ հարստանալու միջոց, Անի քաղաքի պատմութիւնը, նրա թագաւորները, Անիի աւերակները, հայ բարեգործներ, Ցարութիւն Ամիրա Պէզճեանի, Մ. Սանասարեանի եւ Լազարեանների տոհմի կենսագրութիւնները զարդարված իրանց պատկերներով։

Պատի օրացոյցում, որ իր տեսակում առաջինն է, այս տարի առանձին տեղ են բռնում հայոց պատմութիւնից չատ հատուածներ՝ ինչպէս հայերի ծագումը, հայ թագաւորներ՝ Աշոտ, Լեւոն, Գագիկ, հայ մելիքներ, Դաւիթ բէկ, հայերի գաղթականութիւնը, ռուս-թիւրքական պատերազմը եւ այլն, այլ եւ ընդհանուր եւ եկեղեցական պատմութիւնից հատուածներ, բարոյական խրատներ, կրթական առակներ, առածներ, ժողովրդական եւ ազգային երգեր բժշկական, արհեստագիտական, աշխարհագրական, տնտեսագիտական եւ այլ օգտակար ու հետաքրքիր տեղեկութիւններ։

Թէ պատի եւ թէ ծոցի օրացոյցների նիւթը բոլորովին նոր է։

Սեղանի օրացոյցը «Ախուրեան», որ կազմված է տիկին Նուարդ Ափինեանի խմբագրութեամբ եւ մասնակցութեամբ մի քանի կանանց, կարող է իրօք ամեն մի ընտանիքի բարեկամը լինել իր դաստիարակչական, բժշկական, տնտեսական եւ այլ ընտանիքի վերաբերեալ անհրաժեշտ տեղեկութիւններով։ «Ախուրեանը» մեծ դիրքով մի չքեղ հրատարակութիւն է նուիրված հայ մայրերին եւ զարդարված է մի քանի յայտնի հայ կանանց պատկերներով եւ կենսագրութիւններով։

Մեր օրացոյցներից երկուսը կամ երեքը միասին գնողները կը ստանան ձրի իբրեւ նուէր՝ «Ս. Էջմիածնի 1600-ամեակի պատմութիւնը» եւ «Ս. Ժեռոնի օրհնութեան նկարագրութիւնը» առանձին պատկերազարդ գրքոյկով։

Ցանկացողները կարող են մանրամասն բովանդակութիւնը ստանալ ձրի։

Գները՝ պատինը—50 կոպէկ, ծոցինը—20 կ., սեղանինը—50 կոպէկ։ Գումարով գնողներին լինում է չատ ձեռնտու զիջում։

Դիմել՝ Александрополь, Карапету Апиняцъ. Արտասահմանից Alexandrople, Karapet Apinian.

Ալէքսանդրոպոլում չը գիմել ուրիշ ոչ մի հասցէով։

Խնդրում եմ ցանկացողները շտապեն, որ ժամանակին կարողանանք պատուէրները ճշտութեամբ կատարել։

4—8 Կարապետ Ափինեան

Ֆինանսների նախարարութեան իրաւասութեան տակ գտնվող

ՀԱՇՈՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ
ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԼԵԲԱՀԵՆԻ

Հեղինակ «Առեւտրական, գործարանական եւ նաւթարդիւնաբերութեան հաշուապահութեան ձեռնարկի», որ ֆինանսների նախարարութեան ուսումնական բաժնի կողմից ընդունված է իբրեւ օժանդակ ձեռնարկ առեւտրական դպրոցներում

ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ ԵՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

Երկու սեռի անձանց՝ գործնական ձեւով հաշուապահութիւն 4 ամսում։

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔԻ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐՆ ԵՆ

1) Իտալական կրկնակի հաշուապահութիւն արդիւնագործութեան բոլոր ճիւղերի վերաբերեալ, վաճառականական, բանկային, յանձնարարական, գործարանական, նաեւ նաւթարդիւնաբերական եւ նաւթագործական հաշուապահութիւն։

2) Առեւտրական թուաբանութիւն։

3) Առեւտրական թղթակցութիւն։

4) Մուրհակային եւ առեւտրական օրէնքներ։

5) Վայելչագրութիւն եւ ուղղումն ամենավատ ձեռագրի։

Ընդունելութիւն ամեն օր։ Պարապմունքները սկսվում են 1903 թւի Յունվարի 15-ից պարբերաբար ամեն 4 ամիս, ամենայն օր ճաշից յետոյ՝ 60 րուբլի վճարով ամբողջ դասընթացքի համար։

Դասընթացքը աւարտողներին տրվում են, ֆինանսների նախարարութեան թոյլատրված ծրագրի համաձայն, ատեստատներ։

Ցանկացողներին խնդրում են դիմել գրաւոր կերպով կամ անձամբ կուրսերի հիմնադրին՝ Թիֆլիսում, Н. В. Абраамяну, Николаевская ул. № 46, ամենայն օր։ Ծրագիրն ուղարկվում է ձրի։

Վերեւում յիշված ձեռնարկը ծախվում է Ռուսաստանի բոլոր գրավաճառանոցներում։ Օտարաքաղաքացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պօստի ծախս վճարելու։ ԳԻՆՆ է 3 ր. 50 կոպէկ։ (կ. ե. հ.) 2—25